

ZLOUPOTREBA PRAVA

**ANALIZA SLAPP SLUČAJEVA
I ZAŠTITA SLOBODE IZRAŽAVANJA
NA INTERNETU U SRBIJI**

ZLOUPOTREBA PRAVA

ANALIZA SLAPP SLUČAJEVA I ZAŠTITA SLOBODE IZRAŽAVANJA NA INTERNETU U SRBIJI

Komitet pravnikā za ljudska prava – YUCOM
mart 2024. godine

Izdavač:

Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM
Kneza Miloša 4
11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Priredili:

Milena Vasić
Kristina Todorović

Za izdavača:

Katarina Golubović

Dizajn i prelom:

Ivana Zoranović,
Dosje studio

Iznete izjave i analize su isključivo autorske i ne odražavaju zvaničan stav niti su odobrene od strane Delegatskog doma ili Upravnog odbora Američke advokatske komore i ne predstavljaju stav ili politiku Američke advokatske komore. Štaviše, ništa u ovoj publikaciji se ne može smatrati pružanjem pravnih saveta za posebne slučajeve.

SADRŽAJ

I	UVOD	7
II	PREDMET I METODOLOGIJA	9
III	PRAVNI OKVIR	10
	a) Domaći pravni okvir	10
	b) Međunarodni pravni okvir	15
IV	STUDIJE SLUČAJA	26
	Novi Pazar i epidemija virusa korona	26
	Niška inicijativa – Dom učenika Niš	30
	Nebojša Petrić protiv aktivistkinje organizacije „Odbranimo šume Fruške gore“	31
III	ZAKLJUČAK I PREPORUKE	36

I UVOD

SLAPP je skraćenica koju u poslednje vreme sve češće čujemo u javnom prostoru, iako se ne radi o pojmu koji je sasvim nov. Ovaj izraz skovali su teoretičari anglosaksonskog prava još 80-ih godina prošlog veka. U fokus evropsko-kontinentalnog prava došao je nakon smrti novinarkе Dafne Karuane Galicije (Daphne Caruana Galizia) 2017. godine na Malti. Nakon njene smrti, postalo je jasno da je konačnom činu nasilja (ubistvu) prethodio čitav niz pravnih napada na ovu novinarku, koja je u trenutku smrti imala 43 parnična postupka kao tužena i pet krivičnih postupaka.¹ Tad počinje i aktivna borba novinara i aktivista protiv ove vrste pravnih napada, koji se, uprkos naporima čuvara demokratije i ljudskih prava, iz godine u godinu sve više umnožavaju. Evropski parlament izglasao je i direktivu, kolokvijalno nazvanu „Dafnin zakon“, koja ima za cilj da reguliše pitanje zloupotrebe građanskih parnica protiv onih koji se bore za slobodu izražavanja i istinu.

U pogledu ovih postupaka, Srbija nije izuzetak. Naprotiv, prema izveštaju koalicije CASE,² Srbija se nalazi na desetom mestu po broju SLAPP postupaka. Umesto zahvalnosti za građansko angažovanje, oni koji se usude da progovore suočavaju se s ozbiljnom etiketom – izdajnici. Neprijatna društvena klima, nametnuta od strane najviših zvaničnika, podvrgava pojedince sistemskom pritisku, stvarajući osećaj ranjivosti.

Šta je SLAPP postupak? SLAPP je skraćenica od engleskog *Strategic Lawsuit Against Public Participation*, **što**, prevedeno na naš jezik, znači strateški postupak protiv učešća u javnim politikama. Reč je o svojevrsnim parničnim i drugim postupcima (prekršajnim, krivičnim) koji prividno imaju za cilj zaštitu prava pojedinca (najčešće časti i ugleda), ali u svojoj suštini predstavljaju sredstvo zastrašivanja pojedinca ili organizacije koja istupa u javnom prostoru ukazujući na različite vrste nezakonitosti i kritikujući javne politike. Osnovni cilj SLAPP postupka nije da zaista zaštiti pojedinca od neopravdanog napada, već upravo suprotno – da učutka one koji napadaju pod pretnjom visokim naknadama štete, troškovima advokata, rizikom od gubitka spora i angažovanjem svojih resursa da se brani na sudu. Radi se o specifičnim odnosima moći, gde onaj ko je nosilac pravnog napada ima neuporedivo više finansijskih sredstava i kapaciteta od onoga ko trpi napad. Upravo zato se u SLAPP postupcima javljaju javni funkcioneri kao privatna lica ili velike korporacije, naspram aktivista i novinara koji su tužena strana. Prevedeno na jezik našeg pravnog sistema, SLAPP postupci su postupci u kojima pojedinac zloupotrebljava svoje pravo u cilju ometanja tuženog da u

1 <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/daphne-caruana-galizia-journalist-slapps-daphnes-law>, pristupljeno 8. 4. 2024.

2 <https://www.gradjanske.org/case-koalicija-srbija-10-u-evropi-po-broju-slapp-tuzbi/>, pristupljeno 8. 4. 2024.

svom profesionalnom ili aktivističkom govoru kritikuje tužioca. Ovi pravni postupci, navodno usmereni na naknadu štete zbog narušenog ugleda, postali su moćno sredstvo za gušenje neslaganja, stvarajući ozbiljan pritisak na nezavisne medije, organizacije i aktiviste. Aktivisti i organizacije su prisiljeni da mobilišu značajne resurse, kako ljudske tako i finansijske, da bi se odbranili od potencijalno pogubnih novčanih kazni.

Podmukla priroda SLAPP postupaka, gde je ishod manje bitan od preusmeravanja resursa aktivista i organizacija, podstiče autocenzuru i zastrašivanje. To smanjuje sposobnost organizacija i aktivista da se bave hitnim društvenim pitanjima. Često vođena putem posrednika bliskih vlastima, ova autoritarna strategija polako marginalizuje nezavisne glasove iz javnog diskursa bez otvorenog pribegavanja represivnim merama.

Analiza koja sledi zaranja u zabrinjavajuće stanje SLAPP tužbi u Srbiji, otkrivajući specifične slučajeve koji ilustruju štetan uticaj ovih pravnih postupaka na slobodu izražavanja na internetu, pravo na pravično suđenje i opštu dobrobit civilnog društva. Od ciljanih napada na aktiviste u Novom Pazaru, do pravnih napada na branioce životne sredine, ova studija otkriva različite dimenzije SLAPP tužbi u Srbiji.

Razvoj digitalnih tehnologija doneo nam je novo sredstvo aktivističke borbe, mogućnost da brže prenesemo svoju poruku i okupimo građane i građanke oko zajedničkog cilja, ali je otvorio prostor i onima protiv čijih uticaja se borimo, izlažući nas posebnoj ranjivosti zbog reči izgovorene, odnosno napisane na internetu. U tom smislu, sve što važi za SLAPP postupke koji se odnose na štampane medije, primenljivo je i za internet portale i društvene mreže. Zahvaljujući društvenim mrežama, svaki pojedinac je postao informativni kanal za sebe, ali su se, shodno tome, proširile i mogućnosti zloupotrebe prava, jer javna reč više nije samo ona koja je objavljena u tradicionalnim medijima, već i ona koja je izgovorena ili napisana na internetu. Budući da mediji u Srbiji funkcionišu u opštem režimu cenzure i autocenzure, društvene mreže su ostale najslobodniji kanal za prenošenje kritičkih glasova i, kao takve, od izuzetnog su značaja za aktivističko delovanje. Upravo zato je sloboda izražavanja na internetu u fokusu ove analize.

II PREDMET I METODOLOGIJA

Ova analiza istražuje domaći i međunarodni pravni okvir i predmete strateških tužbi protiv javnog učešća (SLAPP) u digitalnom prostoru Srbije, s naglaskom na zaštitu slobode izražavanja i prevenciji zloupotrebe pravnih mehanizama radi suzbijanja javnog angažovanja. Fokusira se na SLAPP slučajeve u skladu sa Zakonom o javnom informisanju i medijima te Zakonom o obligacionim odnosima, obuhvatajući tužbe protiv medija, branitelja ljudskih prava i pojedinaca.

Metodologija obuhvata temeljno proučavanje prikupljenih podataka o SLAPP slučajevima, pravnu analizu relevantnih pravnih osnova, te identifikaciju ključnih motiva i ciljeva iza podnošenja ovih tužbi. Istražuje pravni proces kroz koji SLAPP slučajeve prolaze kroz sudski sistem, ispitujući kako se pravne strategije koriste za postizanje ciljeva tužilaca.

Poseban fokus je na identifikaciji pravnih praznina u srpskom pravnom okviru koje doprinose zloupotrebama i omogućavaju korišćenje SLAPP tužbi. U poređenju s međunarodnim standardima, analiza procenjuje usaglašenost srpskog pravnog sistema s međunarodnim normama za zaštitu slobode izražavanja.

Cilj sveobuhvatne analize je formulisanje konkretnih pravnih preporuka radi prevencije zloupotreba pravnih mehanizama, poboljšanja pravne zaštite i očuvanja ravnoteže između prava na pristup pravdi i prava na privatnost. Takođe, analiza ima za cilj podizanje svesti među pravnicima, sudijama, advokatima i javnošću o prirodi SLAPP slučajeva i potrebi za zaštitom slobode izražavanja u digitalnom prostoru Srbije. Kroz navedene korake, ova analiza doprinosi jačanju pravne zaštite slobode izražavanja i prava na privatnost.

III PRAVNI OKVIR

a) Domaći pravni okvir

U ovom delu teksta analiziraćemo najčešće korišćene pravne instrumente domaćeg pravnog poretka u SLAPP postupcima. Kako su oni zaista brojni, fokus analize biće na odredbama koje štite čast i ugled pojedinca i na malobrojnim odredbama koje zabranjuju zloupotrebu prava.

Ustav Republike Srbije

Ustav Srbije članom 46 garantuje slobodu izražavanja kao osnovno ljudsko pravo:³

„Jemči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.

Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.“

Član 50 Ustava Srbije garantuje slobodu medija, a u stavovima 2 i 3 izričito navodi uslove pod kojima ona može biti ograničena:

„U Republici Srbiji nema cenzure. Nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.

3 („Sl. glasnik RS“, br. 98/2006 i 115/2021)

Ostvarivanje prava na ispravku neistine, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno nečije pravo ili interes i prava na odgovor na objavljenu informaciju uređuje se zakonom.“

Pravo na obaveštenost regulisano je članom 51 Ustava Srbije i ono je, u kontekstu SLAPP postupaka, izuzetno značajno, jer garantuje svakom građaninu Srbije „pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavan o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju.

Svako ima pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, u skladu sa zakonom“.

Osim navedenih odredaba, koje se neposredno odnose na slobodu širenja i primanja informacija, za SLAPP postupke su nam od značaja i sloboda okupljanja i sloboda udruživanja.

Boreći se s pravnim prazninama domaćeg pravnog okvira, uvek možemo posegnuti za odredbom člana 18 Ustava Republike Srbije, koja propisuje neposrednu primenu ljudskih i manjinskih prava zajemčenih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnim ugovorima i zakonima. Isti član Ustava propisuje i da se odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.

Značaj ovog člana ogleda se u mogućnosti da se lica pogođena SLAPP postupcima neposredno pozovu na međunarodne konvencije koje je Srbija ratifikovala, poput Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ali i na preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope koje su donete u svetlu tumačenja Konvencije o ljudskim pravima, o kojima će niže biti reči. Iako domaći sudovi nemaju praksu da se često neposredno pozivaju na međunarodne izvore prava, smatramo da je neophodno da se, u nedostatku domaćih propisa, mi, kao aktivisti, neprekidno pozivamo na ova prava i zahtevamo njihovu sudsku zaštitu, kako je to garantovano Ustavom Srbije.

Zakon o obligacionim odnosima

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, licu koje je pretrpelo štetu zbog objavljivanja neistinite informacije pripada pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete. Međutim, ne odgovara za prouzrokovanu štetu onaj ko učini neistinito saopštenje o drugome ne znajući da je ono neistinito, ako je on ili onaj kome je saopštenje učinio imao u tome ozbiljnog interesa.⁴ Tumačenjem Zakona o obligacionim odnosima možemo videti da je zakonodavac prilikom normiranja uslova za naknadu materijalne štete imao u vidu značaj javnog informisanja. Iako se to ne kaže eksplicitno u navedenoj odredbi Zakona, „ozbiljan interes“ u ovom slučaju mogao bi biti preveden „u javni interes“ kod slučajeva kad je javno informisanje u pitanju.

Zakon o obligacionim odnosima reguliše i pitanje zloupotrebe prava.⁵ „Zabranjeno je vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato.“ Od brojnih oblika zloupotreba prava koji su poznati u pravnoj teoriji i praksi, zakonodavac kod nas pominje samo protivciljno vršenje prava,⁶ dok ostali oblici zloupotrebe prava ostaju nedefinisani kako zakonskim tekstom tako i kroz sudsku praksu.

Zakon o javnom informisanju i medijama

Zakon o javnom informisanju i medijama takođe reguliše pravo na čast i ugled svojim članom 90.⁷ On propisuje da je pravo na pijetet lica na koje se odnosi informacija zaštićeno, ali u stavu dva navodi:

„Objavljivanje informacije kojom se vrši povreda časti, ugleda ili pijeteta, odnosno lice prikazuje u lažnom svetlu pripisivanjem osobina ili svojstava koje ono nema, odnosno odricanjem osobina ili svojstava koje ima, nije dopušteno ako interes za objavljivanje informacije ne preteže nad interesom zaštite dostojanstva i prava na autentičnost, a naročito ako se time ne doprinosi javnoj raspravi o pojavi, događaju ili ličnosti na koju se informacija odnosi.“ Kao i Zakon o obligacionim odnosima, ovaj zakon ima u vidu da postoje situacije kad preteže javni interes naspram privatnog, odnosno kad, u konkurenciji između časti i ugleda privatnog lica i prava javnosti da zna, pravo javnosti može biti jače od ličnog prava.

4 Čl. 198, st. 2 Zakona o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93, „Sl. list SCG“, br. 1/2003 – Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br. 18/2020).

5 Ibid., čl. 13.

6 „Šikanozno vršenje prava, beskorisno vršenje prava, nesrazmerno vršenje prava, neprimereno vršenje prava, protivrečno vršenje prava, nemoralno vršenje prava, nepravično vršenje prava“, Vodinelic, Takozvana zloupotreba prava, Nomos 1997.

7 Zakon o javnom informisanju i medijama („Sl. glasnik RS“, br. 92/2023).

Zakon o parničnom postupku

Zakon o parničnom postupku⁸ reguliše načela zloupotrebe prava, nalažući sudu da spreči svaku zloupotrebu prava koje imaju stranke u postupku. Zakon daje mogućnost stranci koja je pretrpela štetu zbog zloupotrebe procesnih ovlašćenja u postupku da istakne zahtev za naknadu štete.

Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku

U SLAPP postupcima pred krivičnim sudovima Srbije najčešće se našla privatna tužba za uvredu, koja je regulisana članom 170 Krivičnog zakonika Srbije (KZ).⁹ Iako je kleveta dekriminalizovana 2012. godine, krivično delo uvrede je ostalo u sistemu krivičnogpravnog zaštite u poglavlju krivičnih dela protiv časti i ugleda. Krivičnom zakonodavstvu nedostaje definicija uvrede, pa tako osnovni oblik dela glasi jednostavno „ko uvredi drugog“. Kvalifikovani oblik dela predviđen je za dela učinjena putem štampe ili sredstava javnog informisanja ili na javnom skupu, a predviđena kazna je novčana kazna u rasponu od 150 do 240 hiljada dinara. Krivični zakonik stavom 4 istog člana predviđa izuzetak od pravila o kažnjavanju za uvredu u kome navodi:

„Neće se kazniti za delo iz st. 1. do 3. ovog člana učinilac, ako je izlaganje dato u okviru ozbiljne kritike u naučnom, književnom ili umetničkom delu, u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, političke delatnosti, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako se iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti vidi da to nije učinio u nameri omalovažavanja.“

Iako je stav KZ koji abolira novinare i aktiviste od odgovornosti za učinjenu uvredu kada govore o nekom od zakonom propisanih ciljeva (radi javnog interesa) naizgled vrlo jasan, domaći sudovi su imali tendenciju da ga različito tumače u zavisnosti od toga ko se nalazi u ulozi tužioca, a ko u ulozi tuženog, što ćemo kasnije videti kroz primere YUCOM-ove prakse u zastupanju aktivista.

8 („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US, 55/2014, 87/2018, 18/2020 i 10/2023 – dr. zakon)

9 („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)

Zakonik o krivičnom postupku,¹⁰ za razliku od Zakona o parničnom postupku, ne poznaje institut zloupotrebe prava. Ovo, pre svega, zbog toga što Zakonik o krivičnom postupku sprovodi javno tužilaštvo kad odlučuje o gonjenju, odnosno negonjenju učinilaca krivičnih dela, a privatni krivični postupci su tek sekundarna pojava pred krivičnim sudovima Srbije. Takođe, nije identifikovano ni zlonamerno podnošenje krivičnih prijava, jer se smatra da Javno tužilaštvo postupa u javnom interesu kad odlučuje da li će preduzeti istražne radnje radi utvrđivanja da li je učinjeno krivično delo ili ne, kao i zbog toga što postoji krivično delo lažnog prijavljivanja. U praksi, međutim, stvari drugačije izgledaju. Vrlo često se dešava da Javno tužilaštvo uzme u razmatranje sasvim neosnovanu krivičnu prijavu, pa preduzima određene dokazne radnje da bi utvrdilo da li je došlo do izvršenja krivičnog dela, iako je iz samog sadržaja prijave jasno da ona treba da bude odbačena. Na taj način se, samim saslušanjem pred istražnim organima, bilo da je to MUP ili Javno tužilaštvo, aktivisti izlažu jednom obliku zastrašivanja pod pretnjom krivičnog progona, iako je sasvim jasno da dela nema. To je bio slučaj kada je protiv organizacije Žene u crnom podneta krivična prijava za delo „izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti“ iz člana 317 KZ-a. Prema navodima prijave, članice organizacije su izazivale versku mržnju i netrpeljivost prilikom protesta održanog ispred zgrade Patrijaršije Srpske pravoslavne crkve, a povodom Međunarodnog dana akcije za žensko zdravlje i reproduktivna prava žena. Skup je bio prijavljen nadležnim organima i obezbeđivali su ga pripadnici MUP-a, a povod za odabir mesta okupljanja bili su sve češći napadi Srpske pravoslavne crkve na pravo žene na odlučivanje o rađanju. Iako je bio sasvim legalan događaj, koji je prošao bez ikakvih incidenata, nije prošao bez krivične prijave podnete od strane jedne desničarske organizacije, zbog čega su aktivistkinje ove organizacije danima bile saslušavane u policiji, iako je bilo očigledno da delo nije izvršeno.

Odsustvo instituta zabrane zloupotrebe prava iz krivičnog zakonodavstva može se videti i na brojnim primerima zloupotreba koje će biti niže opisane kada je u pitanju krivično delo uvrede. Sud ne samo da nije prepoznao zloupotrebu prava, već je dozvolio neopravdano umnožavanje postupaka između istog tužioca i istog tuženog, čime je doprineo dodatnom zastrašivanju aktivista.

Prekršajni postupci

Iako prekršaji obično ne potpadaju pod definiciju SLAPP postupaka, u širem smislu, u pravu Srbije moguće je naići na slučajeve kada se prekršajni postupak zloupotrebljava da bi se ometala lica koja se bave zagovaranjem javnih politika, budući da je, prema Zakonu o prekršajima,¹¹ moguće da, pored nadležnih državnih organa, prekršajni postupak pokrene oštećeno lice. U smislu Zakona o prekršajima, oštećeni je lice čije je lično ili imovinsko pravo povređeno ili ugroženo prekršajem. Iako ovi slučajevi nisu česti u

10 („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – odluka US i 62/2021 – odluka US)

11 („Sl. glasnik RS“, br. 65/2013, 13/2016, 98/2016 – odluka US, 91/2019, 91/2019 – dr. zakon i 112/2022 – odluka US)

praksi, bilo je izvesnih pokušaja da se zloupotrebi Zakon o javnom redu i miru protiv aktivista. Iako Zakon o prekršajima propisuje da sud odbacuje rešenjem zahtev za pokretanje prekršajnog postupka ukoliko se radi o delu koje nije prekršaj ili ako je zahtev podnet od strane neovlašćenog lica, sud će ovo vrlo retko uraditi, već će sprovesti postupak i doneti presudu. Ometajući faktor u prekršajnim postupcima pokrenutim od strane fizičkih lica nije toliko zakonska regulativa koliko praksa preopterećenih prekršajnih sudova, koji ne analiziraju s potrebnom pažnjom zahteve za pokretanje prekršajnog postupka koji se nađu pred njima.

b) Međunarodni pravni okvir

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Kada govorimo o SLAPP slučajevima, pre svega imamo u vidu član 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda,¹² koja propisuje pravo na slobodu izražavanja i uslove za njeno ograničenje.

„Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.“

12 Zakon o ratifikaciji evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa protokolom broj 11, protokola uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, protokola broj 4 uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u konvenciju i prvi protokol uz nju, protokola broj 6 uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, protokola broj 7 uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, protokola broj 12 uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i protokola broj 13 uz konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima („Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 – ispr. i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2010 i 10/2015).

U kontekstu SLAPP postupaka, od izuzetnog je značaja i odredba člana 17 Konvencije, koja zabranjuje zloupotrebu prava:

„Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku delatnost ili izvrše neki čin koji je usmeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj meri od one koja je predviđena Konvencijom.“

Budući da je članom 18 Ustava Republike Srbije¹³ propisano sledeće:

„Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Zakonom se može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava“, tako i Evropska konvencija za ljudska prava obavezuje Srbiju.

Tumačeći Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropski sud za ljudska prava je stvorio izuzetno bogatu i veoma korisnu praksu u pogledu zabrane ograničenja prava na slobodu izražavanja i člana 10 Konvencije. U poslednje vreme, i SLAPP postupci su u dve odluke našli svoje mesto u praksi ovog suda.

Prvi slučaj u kome se Sud direktno pozvao na SLAPP postupke je slučaj **OOO Memo protiv Rusije**¹⁴ od 15. marta 2022. godine. U ovom postupku, kao tužilac protiv medijskog portala, pojavljuje se jedinca lokalne samouprave kao pravno lice koje je tužilo medijski portal za klevetu. Pre nego što je odlučio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije, Sud se osvrnuo na neke od relevantnih izveštaja Saveta Evrope u oblasti slobode medija, pre svega izveštaj iz juna 2005. godine koji se odnosio na Rusiju, donet od strane Komiteta za poštovanje obaveza država članica, u kom se Rusija poziva da ukine mogućnost da državni organi podnose tužbe protiv medija i medijskih kuća, jer oni ne mogu imati čast i ugled koji se štiti Konvencijom.

U ovom predmetu Sud se pozabavio i temom SLAPP postupaka pozivajući se na Komentar Komesara Saveta Evrope za ljudska prava – „Vreme je da se preduzmu mere protiv SLAPP-a“ (strateške tužbe protiv učešća javnosti) od 27. oktobra 2020. godine.

13 Ustav RS („Sl. glasnik RS“, br. 98/2006 i 115/2021)

14 <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-216179%22%5D%7D>, pristupljeno 8. 4. 2024.

SLAP: tužbe sa zastrašujućim efektom

Godišnji izveštaj Platforme Saveta Evrope za promovisanje zaštite novinarstva i bezbednosti novinara ističe neosnovane pravne radnje moćnih pojedinaca ili kompanija koje nastoje da zastraše novinare da odustanu od svojih istraga. U nekim slučajevima, pretnja podnošenjem takve tužbe, uključujući i pisma koja su slale moćne advokatske firme, bila je dovoljna da dovede do željenog efekta zaustavljanja novinarske istrage i izveštavanja.

Ovaj problem prevazilazi štampu. Generalno su pogođeni svi koji deluju u javnom interesu. Na meti mogu biti aktivisti, nevladine organizacije, akademici, branitelji ljudskih prava, zaista svi oni koji govore u javnom interesu i pozivaju moćne na odgovornost. SLAPP su obično maskirane u građanske ili krivične tužbe, poput onih za klevetu ili zaštitu časti i ugleda, i imaju nekoliko zajedničkih karakteristika.

Prvo, podnosioci tužbe nisu čisto uvređeni po prirodi. Cilj nije da se dobije slučaj, već da se preusmeri vreme i energija, kao taktika da se uguši legitimna kritika. Stranke su obično više zainteresovane za sâm parnični proces nego za ishod predmeta. Cilj odvlačenja pažnje ili zastrašivanja često se postiže tako što pravni postupak čini skupim i dugotrajnim. Zahtevi za odštetu su često preuveličani.

Još jedna uobičajena osobina SLAPP-a je neravnoteža moći između tužioca i tuženog. Privatne kompanije ili moćni ljudi obično ciljaju pojedince, pored organizacija kojima pripadaju ili za koje rade, kao pokušaj da zastraše i učutkaju kritičke glasove, isključivo na osnovu finansijske snage podnosioca žalbe.

„Države članice stoga imaju pozitivnu obavezu da obezbede uživanje prava sadržanih u članu 10. Konvencije: ne samo da moraju da se uzdrže od bilo kakvog mešanja u slobodu izražavanja pojedinca, već su i pod pozitivnom obavezom da zaštite njegovu ili njenu slobodu izražavanja, pravo na slobodu izražavanja od bilo kakvog kršenja, uključujući i privatna lica.¹⁵“

Drugi slučaj Evropskog suda za ljudska prava bavi se pravom medija da kritikuje izabrane funkcionere pravosuđa. U pitanju je predmet **Stancu i drugi protiv Rumunije**.¹⁶ U ovom predmetu medijski portal koji se specifično bavi izveštavanjem o temama iz oblasti pravosuđa objavio je niz članaka o tužiteljki O. S. H., koja je postupala kao viša tužiteljka (neposredno nadređena) postupajućem tužiocu u krivičnom postupku koji je vodio protiv N. T. zbog ubistva. Izuzetno složen krivični postupak završio je oslobađajućom

15 <https://rm.coe.int/factsheet-on-the-positive-obligations-of-member-states-to-protect-jour/16807178d6> pristupljeno 8. 4. 2024.

16 <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-219982%22%5D%7D>, pristupljeno 8. 4. 2024. godine

presudom zbog nedostatka dokaza protiv optuženog. Optuženi je naknadno podneo krivičnu prijavu za zloupotrebu položaja od strane postupajućeg tužioca i neposredno nadređene tužiteljke zbog povrede njegovih prava i nezakonitog pritvora. Portal *Lumea Justitiei* objavio je članak u vezi s tužiteljkom O. S. H., koja je tad ujedno izabrana na funkciju članice i potpredsednice Visokog saveta pravosuđa, čija je uloga, između ostalog, i zaštita nezavisnosti pravosuđa. Članak pod naslovom „Potpredsednica VSS ne daje objašnjenja za nezadovoljenje pravde“ bavio se zloupotrebama prava od strane tužilaca u ovom postupku i pripisao im da su želeli da „nakače“ ubistvo nevinom čoveku, detaljno analizirajući propuste tužilaca prilikom prikupljanja dokaza. Činjenice iznete u tekstu prosleđene su i tužiteljki O. S. H. da se na njih izjasni, ali ona ništa nije odgovorila.

Tužiteljka O. S. H. podnela je tužbu protiv portala i zahtevala 60.000 evra naknade štete zbog povrede časti i ugleda, kao i objavljivanje presude u tri dnevne novine po njenom izboru. Tvrdila je da je *Lumea Justitiei* organizovala klevetničku kampanju u štampi protiv nje koja se sastojala od trideset šest članaka koji su prekršili njeno pravo na poštovanje ugleda i časti i pokušali da utiču na njenu sliku u javnosti i kredibilitet. Od 2. avgusta 2012. do 25. februara 2013. godine podnosioci predstavke su pisali, objavili i održavali predmetne članke na onlajn platformi *Lumea Justitiei*, uključujući gorepomenute članke, koji su širili neistinite, nedokazane i iskrivljene informacije, i prekoračili granice novinarske slobode izražavanja. Jedan od glavnih argumenata tužiteljke bio je da je ona bila nadređena, ali da nije neposredno postupala u navedenom predmetu. U prvostepenom postupku sud je presudio u korist tužilje i dosudio naknadu štete u visini od 5.000 evra, ali je ova presuda naknadno preinačena i visina dosuđene štete u pravosnažnoj presudi iznosila je 1.000 evra. Nakon što je prošao sve instance domaćeg pravnog sistema, slučaj se našao pred Evropskim sudom za ljudska prava, koji je razmatrao po predstavi portala da li je prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je prvo primenio trodelni test i analizirao slučaj iz ugla prava na ograničenje slobode izražavanja – da li je ograničenje zakonito, da li služi zadovoljavanju legitimnog cilja i da li je neophodno u demokratskom društvu. Nalazeći da se radi o zakonitom ograničenju prava i da se ovakvim ograničenjem štiti legitimni cilj održavanja autoriteta pravosuđa, Sud je našao da ipak nije zadovoljen treći kriterijum – neophodnost u demokratskom društvu. Iako je našao da javni tužioci treba da uživaju zaštitu od uvredljivih verbalnih napada i neosnovanih optužbi kao garanti nezavisnosti pravosuđa, to im ne daje imunitet od bilo kakve kritike kada postupaju u službenom svojstvu. Kao javni službenici, podložni su širim granicama prihvatljive kritike od privatnih lica, a sugerisanje drugačijeg bi ugrozilo vitalnu ulogu štampe kao čuvara javnog interesa.

Sud je analizirao i izveštaj Evropske komisije o vladavini prava u Rumuniji, posebno deo koji se odnosi na SLAPP slučajeve:

„I dalje se prijavljuju tužbe za klevetu protiv istraživačkih novinara. Dva nedavna upozorenja Platformi Saveta Evrope za zaštitu novinarstva i bezbednost novinara tiču se uznemiravanja i zastrašivanja novinara. Još jednu tužbu za klevetu protiv istraživačkih novinara, koja se odnosi na članke o globalnoj fudbalskoj industriji, nadležni rumunski sud je odbacio početkom 2021. U nedavnoj presudi, nakon tužbe za klevetu koju je gradonačelnik bukureštanskog okruga podneo protiv veoma čitanih novina, prvostepeni sud je doneo odluku o uklanjanju nekoliko tekstova koje je objavio taj list. Kako se navodi, gradonačelnik je podneo i krivičnu prijavu, koju istražuje Uprava za istraživanje organizovanog kriminala i terorizma, protiv novinara nekoliko publikacija zbog formiranja organizovane kriminalne grupe, kao i zbog iznude. Civilno društvo i dalje prijavljuje slučajeve SLAPP-a (strateške tužbe protiv učešća javnosti) protiv novinara, medija ili civilnog društva od strane javnih institucija ili poslovnih ljudi.“

Prilikom donošenja odluke da je Rumunija povredila član 10 Evropske konvencije, Sud je uzeo u obzir i činjenicu da je tužiteljka imala nekoliko prilika da se izjasni o spornom slučaju, ali da to nije učinila, a uzeo je u obzir i posledice objavljivanja članaka o tužiteljki koje, prema mišljenju Suda, nisu bile od naročite važnosti, budući da je ona nakon objavljivanja članka izabrana za predsednicu Visokog saveta pravosuđa.

Zanimljivo je ipak pročitati i izdvojena mišljenja troje sudija koji se nisu složili s ovom odlukom i koji su smatrali da su u nekim državama, uključujući Rumuniju, pravosudni sistem i pojedinačne sudije i tužiocu ponekad izloženi oštrim kritikama i napadima koji narušavaju poverenje javnosti u integritet pravosuđa.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima¹⁷

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, kao često citiran izvor međunarodnog prava u pogledu slobode izražavanja, članom 19 propisuje:

„1. Niko ne može biti uznemiravan zbog svojih mišljenja.

2. Svako lice ima pravo na slobodu izražavanja; ovo pravo bez obzira na granice, podrazumeva slobodu iznalaženja, primanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, u usmenom, pismenom, štampanom ili umetničkom obliku, ili na bilo koji način po slobodnom izboru.

17 Zakon o ratifikaciji međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Sl. list SFRJ“, br. 7/71).

3. *Ostvarivanje sloboda predviđenih u tački 2. ovog člana obuhvata posebne dužnosti i odgovornosti. Sledstveno tome, ono može biti podvrgnuto izvesnim ograničenjima koja moraju, međutim, biti izričito određena zakonom, a potrebna su iz razloga:*

a) *poštovanja prava ili ugleda drugih lica;*

b) *zaštite državne bezbednosti, javnog reda, javnog zdravlja i morala.”*

Iz perspektive regulative Ujedinjenih nacija, od naročitog je značaja i mišljenje Specijalnog izvestioca za slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja, koje se poziva na Rezoluciju Generalne Skupštine UN 24/5 i rezoluciju 32/32 i povezuje SLAPP postupke s kršenjem ove dve slobode.¹⁸ U svom mišljenju, Analiza Ćampi (Annalisa Ciampi) upozorava na rastući međunarodni trend SLAPP postupaka i podseća države članice na gorenavedene rezolucije, kao i na njihove obaveze:

„Poštovanje prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, u odnosu na civilno društvo, doprinosi suočavanju i rešavanju izazova i pitanja važnih za društvo, kao što su životna sredina, održivi razvoj, prevencija kriminala, trgovina ljudima, osnaživanje žena, socijalne pravde, zaštite potrošača i ostvarivanja svih ljudskih prava.”

Ona poziva države članice na poštovanje gorenavedenih rezolucija Ujedinjenih nacija i na „obavezu da poštuju i u potpunosti štite prava svih pojedinaca na mirno okupljanje i slobodno udruživanje [...] i da preduzmu sve neophodne mere kako bi osigurali da bilo kakva ograničenja slobodnog ostvarivanja prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja budu u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu”.

Ovo mišljenje je od izuzetnog značaja kako za međunarodno tako i za domaće pravo, jer prepoznaje uticaj SLAPP postupaka u ostvarivanju prava na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja. Iako SLAPP postupci primarno guše slobodu izražavanja, oni imaju vrlo vidljiv uticaj i na druge dve slobode, što je vidljivo iz slučajeva u praksi.

Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti lica koja učestvuju u javnim politikama od očigledno neosnovanih ili uvredljivih sudskih postupaka („Strateške tužbe protiv učešća javnosti”)¹⁹

18 SLAPPs and FoAA rights BY THE UNITED NATIONS SPECIAL RAPPORTEUR ON THE RIGHTS TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY AND OF ASSOCIATION

19 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0177>

Nakon opširne analize stanja i sveobuhvatne javne rasprave, Evropski parlament je u februaru 2024. godine konačno usvojio prvi akt koji se bavi problematikom SLAPP slučajeva na nivou Evropske unije. Pozivajući se na pravo da se pruže i pravo da se prime informacije, u obrazloženju Direktive navodi se:

„Zdrava i napredna demokratija zahteva da građani budu u mogućnosti da aktivno učestvuju u javnoj debati bez nepotrebnog mešanja javnih vlasti ili drugih interesa moći. Da bi obezbedili smislenu participaciju, građani moraju da imaju pristup pouzdanim informacijama, koje im omogućavaju da formiraju sopstveno mišljenje i da donesu svoje mišljenje u javnom prostoru u kojem se mogu slobodno izraziti različiti stavovi... SLAPP-ovi predstavljaju zloupotrebu sudskih postupaka i nepotrebno opterećuju sudove. Subjekti i pojedinci koji iniciraju SLAPP mogu zasnovati svoja potraživanja na različitim osnovama. Optužbe se često odnose na klevetu, ali se odnose i na kršenje drugih pravila ili prava (npr. zaštite podataka ili zakona o privatnosti). One se često kombinuju sa tužbama za naknadu štete/delikt ili ponekad sa zabranama (zabranom ili barem odlaganjem objavljivanja informacije).“

Direktiva sadrži svega 24 člana i na samom početku definiše svoj obim primene na prekogranične sporove. Za potrebe Direktive, prekograničnim pravnim stvarima smatraju se svi postupci u kojima tužilac i tuženi nemaju prebivalište u istoj državi. Takođe, ako obe strane u postupku imaju prebivalište u istoj državi članici u kojoj je sud koji je pokrenuo postupak, smatra se da stvar ima prekogranične implikacije:

(a) ako je čin učešća javnosti u vezi s pitanjem od javnog interesa protiv kojeg se pokreće sudski postupak relevantan za više od jedne države članice, ili

(b) ako su tužilac ili povezana lica pokrenula istovremene ili prethodne sudske postupke protiv istih ili povezanih tuženih u drugoj državi članici.

Direktiva predviđa obavezu država članica da usvoje sistem ranog odbacivanja tužbe za koju je istaknut prigovor da je u pitanju SLAPP, kao i ubranu proceduru odlučivanja, zamenu tereta dokazivanja ukoliko tuženi učini verovatnim da je postupak u pitanju SLAPP, kao i odredbe o pravu na žalbu, troškovima postupka, mogućnosti sudskih penala i prava na naknadu štete koju trpi žrtva SLAPP postupka.

Premda je rezervisana samo za prekogranične sporove, ova direktiva je od izuzetnog značaja i za unutrašnje pravne sisteme, jer predviđa minimum zaštite koji je neophodan da se implementira i u unutrašnja prava država članica kako bi se novinari i aktivisti zaštitili od SLAPP postupaka. Ona je svojevrsan putokaz u kom pravcu treba da se kreće evropsko-kontinentalno pravo u borbi protiv zloupotrebe prava i iz nje se vidi jasna politička namera da se zaštite prava i slobode novinara i aktivista.

Značaj Direktive ogleda se i u postavljanju pravnih definicija pojmova koji se odnose na SLAPP postupke. Tako, pod učešćem u javnim politikama smatra se svaka izjava ili aktivnost fizičkog ili pravnog lica izražena ili sprovedena u ostvarivanju prava na slobodu izražavanja i informisanja o pitanju od javnog interesa, i pripremne, podržavajuće ili pomoćne radnje koje su direktno povezane s tim. To uključuje žalbe, predstavke, administrativne ili sudske tužbe i učešće u javnim raspravama.

U pogledu javnog interesa, Direktiva navodi da javni interes predstavlja bilo koje pitanje koje utiče na javnost do te mere da javnost može legitimno da se zainteresuje za to, u oblastima kao što su:

- (a) javno zdravlje, bezbednost, životna sredina, klima ili uživanje osnovnih prava;
- (b) aktivnosti lica ili entiteta u javnosti ili od javnog interesa;
- (c) pitanja koja se nalaze u javnom razmatranju ili razmatranju od strane zakonodavnog, izvršnog ili sudskog organa, ili bilo kojeg drugog javnog službenog postupka;
- (d) optužbe za korupciju, prevaru ili kriminal;
- (e) aktivnosti usmerene na borbu protiv dezinformacija.

Direktiva postavlja i definiciju SLAPP-a:

Zloupotrebe sudskih postupaka protiv učešća u javnim politikama označavaju sudske postupke pokrenute u vezi sa učešćem javnosti koji su potpuno ili delimično neosnovani i imaju za glavni cilj da spreče, ograniče ili kažnjavaju učešće javnosti.

Indikacije za takvu svrhu mogu biti:

- (a) nesrazmerna, preterana ili nerazumna priroda zahteva ili njegovog dela;
- (b) postojanje više postupaka pokrenutih od strane tužioca ili povezanih strana u vezi sa sličnim stvarima;
- (c) zastrašivanje, uznemiravanje ili pretnje od strane podnosioca zahteva ili njegovih ili njenih predstavnika.

Direktiva, dakle, daje smernice o tome šta treba smatrati SLAPP postupkom, ali jezičkim tumačenjem možemo videti da nije u pitanju *numerus clausus* slučajeva i situacija kada se tuženi može pozvati na SLAPP, što je, imajući u vidu dinamiku slučajeva zloupotrebe prava, resurse na strani onih koji prava zloupotrebljavaju i kreativnost koja se ispoljava u ovoj zloupotrebi, bilo neophodno ostaviti otvorenim.

Države članice imaju rok od dve godine da prilagode svoje nacionalno zakonodavstvo novoj direktivi. Iako određeni kritički glasovi ukazuju na to da snaga ove direktive u zaštiti novinara nije tako moćna kako se to na prvi pogled čini,²⁰ ne može se poreći njen značaj kao prvog krovnog dokumenta koji je postavio standarde u zaštiti od zloupotrebe prava.

Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama za borbu protiv strateških postupaka protiv učešća u javnim politikama²¹

Ove preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope usvojene su 5. aprila 2024. godine i adresiraju sve članice Saveta Evrope. Njihova uloga je svojevrsno razrađivanje člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno slobode izražavanja u kontekstu SLAPP postupaka. U Preporukama se jasno definiše efekat zastrašivanja koji ovakvi postupci imaju na medije, aktiviste i sva pravna i fizička lica koja istupaju u javnom interesu. Komitet ministara SE iznosi četiri osnovne preporuke.

Prepoznajući hitnost osmišljavanja sveobuhvatnih i efikasnih strategija za borbu protiv SLAPP-a i dalje ojačavanje postojećih zakonodavnih i političkih okvira i prakse, Komitet ministara Saveta Evrope preporučuje vladama država članica da:

- i. sprovode, po hitnom postupku i preko svih državnih organa u okviru svojih nadležnosti, smernice navedene u dodatku ovoj preporuci, u potpunosti uzimajući u obzir principe koji su uključeni u njega, posebno u pogledu strukturnih i proceduralnih mera zaštite, pravnih lekova, transparentnosti, podrške ciljevima i žrtvama, obrazovanja, obuka, podizanja svesti, kao i izgradnje kapaciteta;
- ii. obrate posebnu pažnju na SLAPP-ove u kontekstu relevantnih domaćih zakona, politika i prakse, uključujući i Preporuku CM/Rec(2016)4 o zaštiti novinarstva i bezbednosti novinara i drugih medijskih aktera, kako bi se osigurala puna usklađenost s obavezama država članica prema Konvenciji;
- iii. promovišu ciljeve ove preporuke na nacionalnom nivou, kao i u relevantnim evropskim i međunarodnim forumima, i angažuju se i sarađuju sa svim zainteresovanim stranama za postizanje tih ciljeva;

20 <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/daphne-caruana-galizia-journalist-slapps-daphnes-law>, pristupljeno 8. 4. 2024. godine

21 <https://rm.coe.int/0900001680af2805>, pristupljeno 8. 4. 2024.

- iv. redovno revidiraju status implementacije ove preporuke u cilju unapređenja njenog uticaja, posebno poboljšanje mehanizama podrške za mete i žrtve, i informišu Komitet ministara o merama koje su preduzele države članice i druge zainteresovane strane, postignutom napretku i svim preostalim preprekama.

Preporuke postavljaju jasne definicije pojmova, pa se tako SLAPP postupci prepoznaju „kao pravne radnje kojima se preti, pokretaće ili se sprovodi postupak, a čiji je cilj da se koriste kao sredstvo uznemiravanja ili zastrašivanja, koje nastoje da spreče, inhibiraju, ograniče ili kažnjavaju slobodno izražavanje o pitanjima od javnog interesa i ostvarivanja prava u vezi sa učešćem u pitanjima od javnog interesa“.

Definisani su i pojmovi javne participacije, odnosno učešća u javnim politikama i pitanjima od javnog interesa, kao i kriterijumi kada se neka pravna radnja može smatrati zloupotrebom prava, odnosno SLAPP postupkom. Tako, Savet ministara Saveta Evrope izlistava indikatore za prepoznavanje postupka kao SLAPP postupka.

SLAPP se manifestuju na različite načine i različiti indikatori se mogu koristiti za njihovu identifikaciju. Takvi indikatori uključuju, ali nisu ograničeni na, sledeće elemente:

- a. podnosilac zahteva pokušava da iskoristi neravnotežu moći, kao što je finansijska prednost ili politički ili društveni uticaj, da bi vršio pritisak na tuženog;
- b. argumenti koje je izneo tužilac su delimično ili potpuno neosnovani;
- c. pravni zahtevi koje traži tužilac su nesrazmerni, preterani ili nerazumni;
- d. potraživanja predstavljaju zloupotrebu zakona ili procedura;
- e. tužilac se upušta u proceduralne i parnične taktike osmišljene da poveća troškove za okrivljenog, kao što je odugovlačenje postupka, izbor suda ili državnog organa koji je nepovoljan za učešće javnosti ili uznemirujući za okrivljenog, izazivajući težak posao i podnošenje zahteva s malo ili bez izgleda na uspeh;
- f. pravna radnja namerno cilja na pojedince, a ne na organizacije odgovorne za osporene akcije;
- g. pravna radnja je praćena ofanzivom za odnose s javnošću koja ima za cilj da maltretira, diskredituje ili zastrašuje aktere koji učestvuju u javnoj debati ili imaju za cilj skretanje pažnje sa suštinskog pitanja u konkretnoj stvari;

- h. podnosilac zahteva ili njegovi zastupnici učestvuju u zakonskom zastrašivanju, uznemiravanju ili pretnjama, ili imaju istoriju činjenja toga;
- i. podnosilac zahteva ili povezana lica učestvuju u višestrukim i koordinisanim ili prekograničnim pravnim radnjama na osnovu istog činjeničnog stanja ili u vezi sa sličnim stvarima;
- j. podnosilac zahteva sistematski odbija da se angažuje da reši zahtev vansudskim mehanizmima.

Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope obavezuju državu da prilagodi svoj pravni okvir i preduzme mere za borbu protiv SLAPP postupaka. To se odnosi kako na materijalne tako i na procesne garancije koje bi zaštitile mete SLAPP postupaka od zastrašivanja. Posebno je značajna preporuka koja se odnosi na obezbeđivanje mehanizma za rano odbacivanje SLAPP tužbi.

Države članice treba da unesu adekvatne i odgovarajuće odredbe u svoje nacionalne pravne okvire i da, u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i principima prakse Suda, omoguće:

- a. da sudovi, na sopstvenu inicijativu, odbace tužbu kao SLAPP na početku postupka;
- b. tuženima da podnesu prigovor za rano odbacivanje tužbenih zahteva koji su usmereni protiv učešća u javnim politikama kako bi se suprotstavili štetnim efektima SLAPP-a na debatu o pitanjima od javnog interesa.

Takve odredbe bi trebalo da zahtevaju od podnosioca zahteva usmerenog protiv učešća u javnim politikama da dokaže razuman razlog za tužbu u najranijoj mogućoj fazi postupka kako bi se prešlo na suđenje.

Na sličan način kao i EU direktiva, Preporuke Komiteta ministara predviđaju i uvođenje mogućnosti naknade štete za žrtve SLAPP postupka, kao i sudskih penala za zloupotrebu prava.

IV STUDIJE SLUČAJA

U praksi Komiteta pravnika za ljudska prava našli su se brojni SLAPP slučajevi koji su proizašli iz korišćenja tri najvažnije slobode građanskih i političkih prava – prava na slobodu izražavanja, prava na slobodu okupljanja i prava na slobodu udruživanja. U ovom delu teksta osvrnućemo se na specifičnosti tih slučajeva. Kroz primere dobre i loše domaće sudske prakse analiziraćemo položaj aktivista i aktivistkinja u pravnom sistemu Srbije u odnosu na slučajeve zloupotrebe prava s fokusom na zloupotrebe u digitalnom prostoru, odnosno korišćenje prava na slobodu izražavanja na internetu. Premda postoji veliki broj SLAPP postupaka protiv medijskih, istraživačkih internet portala, izabrani slučajevi targetiraju aktiviste i mala udruženja građana koji koriste internet kako bi preneli svoju poruku od javnog interesa. Odabrani su slučajevi koji se pretežno ne procesuiraju po Zakonu o javnom informisanju i medijima, sa širom geografskom zastupljenošću van Beograda, da bi se sagledali specifični problemi u lokalnim sredinama. Dok istraživački portali poput KRİK-a takođe imaju veliki broj SLAPP postupaka (13 aktuelnih predmeta), oni ove postupke uglavnom dobijaju na sudu po Zakonu o javnom informisanju i medijima. S druge strane, aktivisti ili pojedinci koji rade sami prolaze mnogo lošije pred pravosudnim organima i podnose veći teret ovih tužbi, jer su i finansijski rizici kojima su izloženi za njih mnogo više ugrožavajući.

Novi Pazar i epidemija virusa korona

Aktivista Aladin Paučinac je žrtva kontinuiranih napada na slobodu izražavanja od avgusta 2020. godine u vidu niza krivičnih i parničnih tužbi koje je protiv njega podneo direktor bolnice u Novom Pazaru Meho Mahmutović. Neposredan povod za čak devet odvojenih postupaka protiv ovog aktiviste bile su njegove objave na društvenoj mreži Fejsbuk. Povod za kritiku direktora bolnice na Fejsbuku bilo je alarmantno stanje u Novom Pazaru u toku pandemije virusa korona, o kome su pisali brojni mediji i oglašavali se lekari, a fotografije građana Novog Pazara kao leže na hodnicima u bolnici obišle su čitavu državu i region. Stanovnici Novog Pazara, kao i lekari u bolnici, za loše stanje u bolnici i veliki broj preminulih, koji ni četiri godine kasnije nije objavljen, pripisali su odgovornost direktoru Opšte bolnice Novi Pazar. Mesecima pre pandemije, u više navrata, direktor bolnice je na lokalnoj televiziji najavljivao da je bolnica spremna za pandemiju, bez obzira na broj obolelih. Isticao je da ima dovoljno zdravstvenih radnika, opreme, lekova i smeštajnog kapaciteta. Međutim, dogodio se potpuni krah – većina ljudi nije mogla da bude primljena u

bolnicu, te su ostajali na travnjaku ispred bolnice ili su se vraćali kućama. Oni koji su hospitalizovani, smeštani su i u hodnike, kao i na podove bolnice. Broj preminulih od posledica virusa korona stalno se povećavao, što je izazvalo opštu paniku i pometnju među građanima Novog Pazara. Čak 37 lekara Opšte bolnice potpisalo je tada peticiju za smenu direktora bolnice.

Na svom profilu na društvenoj mreži Fejsbuk, tuženi aktivista Aladin Paučinac objavljivao je razne sadržaje koje je pratio veliki broj građana Novog Pazara. U svojim statusima i video-snimcima kritikovao je direktora Opšte bolnice Novi Pazar. U nastavku se nalaze pojedine sporne objave, odnosno njihovi transkripti.

- *Meho je napravio svojim greškama praktično ovde jedan manji genocid, kako god, on treba da odgovara krivično... Mnogo bi njega bilo briga da je Ruždo umro ovde, on je ukopao hiljadama ljudi ovde svojom nestručnošću.*
- *Meho lopove, Meho lopove, Meho lopoveee, kažu da je Meho dosta sujetan, da se plaši svoje senke, da je strašljiv kao zec, pa i kako ne bi bio jedan takav lopovčina, ne bi bio strašljiv, ja razumem one lopove koji su opasni momci, šta zna, ide rizikuje, Meho ne rizikuje ništa godinama, kao ni Đerlek, ništa oni ne rizikuju, kao što više, uplašio se da ga neko ne ubije, šta ima ko njega da ubije, za šta, da se neko sad tera tu sa njim, da juri Meha ljipsa.*
- *Niko ne sme dobiti otkaz od lekara, a naročito seronja Meho ... Lažeš da si ti išta tražio da se prošire kapaciteti...tvoja nebriga je i dovela do tolikog broja umrlih koje i danas štelujete...Meho Mahmutović i Mirsad Đerlek su kao direktori rukovodioci OB Novi Pazar naneli nesagledivu štetu građanima Sandžaka i šire, svojim lažima i poniženjima, ne bi li se dodvorili beogradskim šefovima...Žalosno je što je toliko narod uznemiren i postišen kao i veliki broj lekara zbog dva jasnika Meha i Mirsada, koji zaslužuju ozbiljnu psihijatrijsku opservaciju...Ne dozvolimo tim psihičko neurotičnim osobama da nas obespravljaju... Meho lopoveee...*
- *Čuste I vi ovo ljudi, Meho sinoć izlazio sa Gradskom upravom SDPa u čaršiju, oni ga još šetaju, još reklamiraju izađi i ti s nama, hajde noćas, nek te vidi narod. Meho moraš odgovart, nema ti spasa, a morate nać načina kako ćete nas ućutkat, Vi imate tija vaša caka, kako vas ne bi sram da šetate sa tom bitangom tim Mehom...*
- *Meho lopove, Meho lopove, pokreći tužbe mi ćemo svaki dan ovako, pokreći tužbe što prije, ajde mene da tužiš, hoću da idem u zatvor zbog tebe, merak mi.*

- *Vi bednici Meho i Đerlek... Meho ogłosi se konferencijom za štampu i ispričaj narodu kako si se spremio za novi talas, fukaro...*

Objave tuženog aktiviste, iako imaju uvredljive elemente, nisu razmatrane od strane suda u kontekstu u kom su objavljene i pojačanoj tenziji zbog pandemije, uznemirenoj javnosti i prava na kritiku javnog funkcionera, koji je ujedno i funkcioner vladajuće političke stranke. Tuženi je u svih šest krivičnih postupaka koji su pokrenuti protiv njega za krivično delo uvreda po privatnoj tužbi pravnosnažno osuđen. Od tri parnična postupka koja su pokrenuta, u jednom je dosuđena naknada štete u iznosu od 150.000 dinara, a u druga dva, koja su još uvek u toku, traženo je po 200.000 dinara naknade štete.

Specifičnost ovih postupaka ogledala se u tome što su sudovi potpuno zanemarili materijalno pravo, odnosno stav 4 člana 170 KZ-a, koji propisuje da se neće smatrati uvredom ako je izlaganje dato u okviru ozbiljne kritike u naučnom, književnom ili umetničkom delu, u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, političke delatnosti, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako se iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti vidi da to nije učinjeno u nameri omalovažavanja. Sud se nije obazirao ni na odbranu okrivljenog, koja se pozivala na pravo na slobodu izražavanja i na dužnost javnih funkcionera da trpe veći nivo kritike od običnih građana, kao ni na praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Premda je okrivljeni formalno saslušan u svakom od ovih postupaka, ne može se reći da je sud njegovu odbranu i čuo, odnosno, ništa što je okrivljeni rekao ili predložio kao dokaz nije bilo dovoljno relevantno za sud da ga oslobodi odgovornosti. U pojedinim slučajevima sud čak nije smatrao da je potrebno da sasluša tužioca, kao oštećenu stranu, na okolnosti njegove uvređenosti, odnosno povređenosti časti i ugleda. Neki od ovih slučajeva okončavani su održavanjem samo jednog ročišta i izjavom okrivljenog.

Dok su krivične postupke pratila brojna nepoštovanja prava na odbranu, za sud nije bila relevantna ni brojnost ovih postupaka. Nakon osuđivanja tuženog na plaćanje krivične kazne, tužilac je pokrenuo parnične postupke za naknadu štete na osnovu krivičnih presuda, čime je opet umnožavao postupke i troškove postupka te doveo tuženog u situaciju da se tri godine bavi isključivo svojom odbranom na sudu.

Protiv ovih presuda podnete su tri ustavne žalbe zbog povrede prava na slobodu izražavanja i povrede prava na pravično suđenje. Ustavni sud je odbacio jednu ustavnu žalbu i podneta je predstavka Evropskom sudu za ljudska prava, dok se u druge dve još uvek čeka odluka Ustavnog suda.

Ovaj primer pravnih napada, koji je potpuno okupirao sve aktivnosti ovog aktiviste i nesrazmerno ga finansijski opteretio kaznama i sudskim troškovima, predstavlja tipičan primer SLAPP progona pojedinca. Pored toga što postoji nesrazmeran odnos društvene, političke i finansijske moći između tužioca, koji je javni funkcioner i bivši gradonačelnik Novog Pazara, i aktiviste, sud je dozvolio da se između istog

tužioca i istog tuženog vodi niz odvojenih postupaka, koji su svi proizašli iz sličnog činjeničnog stanja, čime je takođe doprineo pravnom progonu aktiviste. Premda tužilac nije dokazao postojanje štete, niti postojanje povrede časti i ugleda (on se i dalje nalazi na istoj funkciji), nijedan od nadležnih sudova nije uzeo to u obzir. Specifična je i priroda funkcije koju obavlja tužilac i može se razmatrati iz ugla uslovljenosti suda da se ne zameri nekome ko je direktor najveće bolnice u tom delu Srbije, budući da ne zna kada će mu biti potrebna medicinska pomoć u toj istoj bolnici.

Pored Aladina Paučinca, žrtve sudskih postupaka od istog tužioca bili su i lekari zaposleni u Opštoj bolnici Novi Pazar koji su govorili protiv direktora bolnice na konferenciji za štampu 2020. godine. Četiri lekara su dobila parnične tužbe za naknadu štete za povredu časti i ugleda, a protiv jedne lekarke je pokrenut postupak pred Zaštitnikom prava pacijenata.

Jedan od lekara pravnosnažno je osuđen u parnici za naknadu štete zbog komentara na društvenoj mreži Fejsbuk, koji je glasio: „U bolnici si se pokazao kao nečovek, jer si otpuštao bolesne ljude kući čisteći hodnike na dan dolaska premijerke i ministra, a zarad svoje fotelje.“ Dosuđeno mu je da plati štetu u iznosu od 30.000 dinara. Postupak po ustavnoj žalbi je u toku.

Protiv drugog lekara doneta je presuda za naknadu štete zbog komentara: „Meho ubojico... Meho dobija na vremenu da počisti svoje krvave tragove, zato je i vraćen da ispegla papire i sve mešvere koje su napravili.“ Sud je dosudio iznos od 30.000 dinara za naknadu štete. Postupak po ustavnoj žalbi je u toku.

U toku je i postupak protiv jednog aktiviste zbog objave na društvenoj mreži Fejsbuk, koja glasi: „Ubico, ubio si nam ukućanina, Meho lopove, Meho lopoveee... Meho budala, barem 5 respiratora da uto-piš.“ Tražen je iznos od 200.000 dinara naknade štete.

Trenutno se ne zna tačan broj tužbi koje je podneo tužilac protiv lekara i aktivista iz Novog Pazara koji su kritikovali njegov rad, ali se njihov broj procenjuje na preko 30. Ni Osnovni ni Viši sud u Novom Pazaru u ovakvom ponašanju tužioca nisu uočili zloupotrebu prava i javni interes da se kritikuje rad tužioca kao nosioca odgovorne funkcije koja je bila ključna u borbi protiv pandemije. Budući da ni Ustavni sud Srbije nije pokazao da ima sluha za ovaj problem građana Novog Pazara, oni očekuju da će pravdu zadovoljiti makar pred Evropskim sudom za ljudska prava i skrenuti pažnju međunarodnih institucija na svoj problem.

Na konkretnom primeru može se videti kako SLAPP postupak nije samo pravna pretnja, već realna opasnost za aktiviste, jer ne zavisi samo od materijalnog prava već i od nivoa nezavisnosti nosilaca pravosudnih funkcija koji o ovim zahtevima odlučuju. Tako se slučaj, koji može izgledati lako odbranljiv na

sudu, pretvara u noćnu moru za onoga ko je tužen, jer tolika koncentracija moći u rukama jednog pojedinca utiče i na sudske odluke koje se u ovim slučajevima donose.

Navedene slučajeve je moguće identifikovati kao SLAPP slučajeve na osnovu sledećih činjenica:

- tužilac je moćan pojedinac na visokoj funkciji u vladajućoj partiji i u lokalnoj sredini, naspram tuženih, koji predstavljaju širu javnost i ne poseduju poluge društvene ni ekonomske moći;
- tužilac je podneo veliki broj tužbi i pokrenuo krivične postupke u kojima nije potraživao naknadu štete, a zatim je naknadno vodio parnične postupke za naknadu štete, iz čega proizlazi namera finansijskog iscrpljivanja tuženog Aladina Paučinca;
- zahtevi za naknadu štete su nerazumno visoki i disproportionalni eventualnoj šteti koju je tužilac mogao da trpi i njihovo usvajanje, čak i delimično, zajedno s troškovima postupka, dovodi tuženog u situaciju ugrožene egzistencije.

Niška inicijativa – Dom učenika Niš

Niška inicijativa je mali medijski portal koji se bavi lokanim problemima u gradu Nišu. Portal nije komercijalne prirode i funkcioniše gotovo bez finansijskih sredstava na volonterskoj osnovi. U decembru 2020. godine ovaj portal objavio je tekst pod nazivom „Kako lažiranom dokumentacijom doći do drugog mandata direktora Doma učenika? Vrlo lako“. U ovom tekstu, a na osnovu prethodno sprovedenog istraživanja i uvida u dokumente koji predstavljaju javne isprave, autor i urednik portala bavi se postupkom imenovanja direktora Doma učenika Niš, tvrdeći da je direktor falsifikovao svoje prethodno radno iskustvo potvrdama o volontiranju u različitim nevladinim organizacijama da bi skupio pet godina radnog staža koji su bili uslov za njegov izbor. Autor teksta potkrepljuje ovu tvrdnju Zapisnikom o inspekcijskom nadzoru koji je izvršilo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, a prilikom kojeg su utvrđene nepravilnosti u postupku izbora direktora. Naloženo je da Upravni odbor ustanove otkloni ove nepravilnosti sprovođenjem novog konkursa u skladu sa zakonom.

Zbog dela teksta na portalu koji glasi: „Akteri svih ovih prepravljavanja i ‘poturanja’ šture dokumentacije su sadašnja predsednica Upravnog Odbora Vanja Stojković, koja je sada na mestu zamence direktora filijale Nacionalne službe za zapošljavanje, kao i bivši odbornik SNS-a u sazivu skupštine od 2016–2020. godine Miloš Sekulić (zaposlen trenutno u EPS-u (Jugoistok Niš)). Uz pomoć ovih saradnika, što je vidljivo u obimnoj dokumentaciji, Mihajlo Marković je preveden u stalni radni odnos, da ne bi posle pre-

stanka mandata izgubio poziciju u ustanovi. Sve u vreme Sekulićevog predsedavanja Upravnim odborom pre Vanje Stojković“, portal i urednik su tuženi od strane Miloša Sekulića, bivšeg predsednika Upravnog odbora ustanove, za povredu ugleda i časti. Iako je tekst nastao na osnovu javne isprave i iako je tuženi preko društvene mreže Fejsbuk pokušao da kontaktira s tužiocem i da dobije njegov komentar, tužilac na ove poruke nikada nije odgovorio. U tužbi je naveo da postoji parnična presuda koja osporava ovaj nalaz inspektora Ministarstva prosvete, o kojoj tuženi nije znao i nije mogao da zna, kao i da postoji rešenje Osnovnog tužilaštva u Nišu kojim se odbacuje krivična prijava protiv tužioca, što takođe nije poznato tuženom, a moglo bi mu biti poznato da je tužilac odgovorio na novinarsko pitanje.

Postupak po tužbi je u toku pred Višim sudom u Beogradu i zahtevana je naknada štete u iznosu od 200.000 dinara. Ovaj slučaj je specifičan jer je, nakon pokretanja postupka, tuženi napisao još jedan tekst, pod naslovom „ SNS odbornik tužio Nišku inicijativu za povredu ugleda i časti“, u kome je objavio informaciju da je tužen od strane bivšeg predsednika Upravnog odbora Doma učenika, kao i to zašto je tužen. Nakon ovog teksta, usledila je još jedna tužba zbog ponovljene uvrede, a ova dva postupka su spojena u jedan. Kako je trenutno postupak u toku, te se nakon tri godine postupka promenila postupajuća sudija, ne može se još uvek proceniti kako će Sud odlučiti ni koliko će trajati postupak. Ono što se sa sigurnošću zna jeste da je ovaj portal već tri godine opterećen sudskim postupkom i zahtevima čije bi usvajanje neminovno dovelo do njegovog gašenja, na šta je i ukazano Sudu.

U konkretnom slučaju, zloupotreba prava vidljiva je iz nekoliko elemenata:

- tužilac nije odgovorio na novinarsko pitanje i nije ukazao na informacije koje je imao a koje bi uticale na sadržaj teksta;
- tužilac je podneo i drugu tužbu zbog teksta u kome se prenosi informacija da je tužio portal;
- visina naknade štete koja se traži od nekomercijalnog portala koja bi neminovno dovela do gašenja portala.

Nebojša Petrić protiv aktivistkinje organizacije „Odbranimo šume Fruške gore“

Protiv Dragane Arsić, aktivistkinje neformalnog udruženja građana „Odbranimo šume Fruške gore“, podneto je čak pet tužbi u različitim postupcima od strane Nebojše Petrića, vlasnika kompanije „Ga-

lens“ iz Novog Sada i njegove supruge. Tužbe su podnete zbog različitih akcija koje je ova organizacija sproveda kao odgovor na uzurpiranje javnog dobra, brda na Fruškoj gori, koje je u privatnom vlasništvu tužioca, ali je tužilac u obavezi da obezbedi prolaz kroz njega za ljude i životinje, budući da se radi o nacionalnom parku. Suprotno zakonu, Pokrajinski zavod za zaštitu prirode dozvolio je tužiocu da na mestu zaštićenog dobra postavi ogradu i tako uskrati prolaz ljudima i životinjama na brdu Kesten na Fruškoj gori. Nezakonitost postavljanja ove ograde u nacionalnom parku je tema od javnog interesa kojom se bavi organizacija čiji je zakonski zastupnik tužena. Aktivisti su organizovali nekoliko akcija, javnih okupljanja, koja su bila prijavljena policiji, i **šetnji** do tog javnog dobra, a u jednoj od šetnji su skinuli ogradu i posekli katanac kako bi omogućili prolaz kroz javno dobro. U jednom od ovih postupaka, povod za tužbu bile su i objave organizacije „Odbranimo šume Fruške gore“ na društvenoj mreži Fejsbuk, i to sledeće sadržine.

„Eto tako, krenulo je skidanje ograde oko zarobljene šume prema Kestenu – Rakovac. Šuma je naša! Nek neko obavesti servisne službe Nebojše Petrića (vlasnika Galensa, Promista i raznog ostalog), pre svega Pokrajinsku Vladu i Pokrajinski Zavod za zaštitu prirode, a i Eparhiju sremsku. Naša policija zna, bili su sa nama.“

„Nismo mogli da prođemo kroz šumu Nacionalnog parka, jer nam se isprečio jedan deo uzurpiranog i iskasapljenog brda Kesten. Sve su mu dozvolili ccc! Ali nije on, Petrić, takav bahat i pohlepan kriv, krive su institucije koje su mu ovo dozvolile i štaviše utrkivale se ko će više, brže, jače i bolje da mu udovolji... Neki za neke mrvice sa stola, neki za stranačke kasice, neki za ktitorstva, a neki eto tako, prosto ponizno puzeći pred tajkunom i feudalcem. Svaka čast pojedincima iz institucija, a pre svega građevinskoj inspektorici, koja je donela rešenja o uklanjanju nezakonito izgrađenog puta... Pomoći ćemo da se i to sprovede u delo, onako kako mi građani možemo. A pre toga i uporedo, cela ogradna mora da se ukloni! To bi bila pravna država!“

„Ovako je feudalac Petrić započeo zločin prema Nacionalnom parku Fruška Gora! Ljudi su ovo slikali mesec dana nakon uvođenja policijskog časa prošle godine! Šumu je već bio posekao i krenulo je kasapljenje Kestena uz kupljeni blagoslov Vladike Eparhije sremske. Videli smo u subotu kako to izgleda. Ovo je paradigma države bahatih kapitalista, feudalaca, kriminalaca, korumpiranih političara, kupljenih donosilaca odluka, beskičmenjaka, neznalica i prestravljenih službenika i stručnjaka u institucijama...“

„Za studiju slučaja o uzurpaciji javnog interesa – Razvojni put Petrića na brdu Kesten: od poljoprivrednog gazdinstva do turističkog objekta i apartmana za izdavanje na poljoprivrednom zemljištu! 5. 10. 2021. godine je dobio lokacijske uslove za: turističko – ugostiteljski objekat oko 7000m2, apartmane – planinske kolibe oko 800m2! Sve je ovo

lepo upakovano u urbanistički projekat porodice Petrić na Kestenu, koji je usvojen u julu mesecu ove godine u opštini Beočin. Uređene su silne preparcelacije, naravno. Koliko je ovo sve dovedeno do apsurdna, govori i činjenica da je ovaj urbanistički projekat opština Beočin usvojila ne obazirući se na činjenicu da je Pokrajinska inspekcija donela rešenja o uklanjanju betonskog puta Nacionalnog parka Fruška Gora, a opštinska donela rešenje o uklanjanju dela betonskog puta koji je u nadležnosti opštine. U rešenju opštinske inspekcije piše naređuje se zatvaranje gradilišta... pa dalje stavljanje službenog znaka zatvaranja gradilišta pečaćenjem građevinskih mašina, dostavljanje kopije rešenja nadležnoj mesnoj policiji za pružanje pomoći prilikom zatvaranja gradilišta, itd... Zaista teatar apsurdna, a dodatno jer je na našem protestu bilo 10 policajaca u civilu na čelu sa načelnikom PU Beočin, da štite red naravno i Petrića od nas verovatno. Opština Beočin i sve druge institucije su se saglasile sa uzurpacijom javnog interesa koji se odnosi na uzurpaciju tri javna nekategorisana puta koja mi, građani ove države, više ne možemo da koristimo. Ne možemo da ih koristimo zbog alavosti i bahatosti Petrića i korumpiranosti institucija. Arhiviraćemo i ovo, šta drugo, ali neka javnost zna kako ovaj režim brine o razvoju lokalnog tajkuna umesto da štiti i odbrani javni interes i razvija lokalnu zajednicu! Možda se desi opet neka „revolucija“, jer kada evolucija na ovim prostorima samo donosi razvoj kapitalista, feudalaca i rast društvene nepravde!”

„Tri javna nekategorisana puta su blokirana, a gospodin Petrić je rekao prošle godine da će kao čovek koji je i sam ljubitelj prirode dozvoliti prolaz planinarima tradicionalnim planinarskim stazama. Vidimo kako to izgleda. Pet kilometara žice oko brda govori sve. Ali mi od lokalnog tajkuna i partijskog finansijera nismo ništa drugo ni mogli da očekujemo. Dešava se upravo suprotno, uz blagoslov Eparhije sremske i servilnosti institucija koje su izdale sve saglasnosti da zarobi brdo Kesten i onemogući dostupnost prirodnog dobra građanima. Zakon o zaštiti prirode ga obavezuje na to, ali zakoni za kapitalistu novog feudalca i finansijera vladajuće stranke ne važe. Jasno je da je na delu opstrukcija organa vlasti na svim nivoima zarad privatnih i partijskih interesa. U martu mesecu su svi radovi mogli biti zaustavljeni da imamo odgovornu i poštenu vlasti, ali je nemamo. Količina bezakonja i društvene nepravde se na svakom korakom samo gomilaju i razumljivo je što sve ovo oko Kestena izaziva ogromnu ljutnju i bes aktivista i građana.“

„Čitam komentare na 021. Ljudi su baš ogorčeni ovom uzurpacijom i bezakonjem. Kad organi vlasti ne štite javni interes, već privatni, kad ne sprečavaju bezakonje, već ga i podstiču, kad institucije opstruiraju sve prave mehanizme i poslušno izvršavaju naloge tajkuna i korumpiranih organa vlasti, šta preostaje građanima? Da postanu hajduci i golim

rukama zaštite zajedničke interese? Izgleda da je zaista tako. To vidimo i po celoj Srbiji... Došlo je zaista vreme i hajduka i ustanka!”

Zbog navedenih objava podneta je tužba protiv Dragane Arsić, kojom je traženo da se tužiocu, Nebojši Petriću, na ime naknade nematerijalne štete po osnovu duševnih bolova zbog povrede časti i ugleda isplati iznos od 400.000 dinara, zbog pretrpljenog straha iznos od 200.000 dinara i zbog povrede sloboda i prava ličnosti – prava na imovinu isplati iznos od 200.000 dinara. Prvostepeni sud je odbio tužbeni zahtev u celosti. Prvostepenom odlukom Osnovnog suda u Novom Sadu odbijen je tužbeni zahtev Nebojše Petrića protiv Dragane Arsić iz Pokreta „Ođbranimo šume Fruške gore“. Sud je našao da uvrede koje su namerete tužiocu nemaju takav značaj da bi uživao sudsku zaštitu, a posebno imajući u vidu da tužena nije imala nameru da mu nanese štetu i da protiv njega lično nije imala ništa, već je bila motivisana postupanjem državnih institucija koje, po njenom mišljenju, nisu postupale zakonito, zbog čega je tužilac morao da pokaže mnogo veći stepen tolerancije na kritike.

Uvažavajući motiv zaštite javnog dobra sud navodi:

„Očuvanje nacionalnog parka Fruška Gora jeste od velike važnosti za čitavo društvo stoga organizacijama i pojedincima koji taj značaj uviđaju i nastoje da se aktivno zalažu za ostvarenje tog cilja treba dati mogućnost i slobodu da izražavaju svoje stavove u tom pogledu, pa čak kada su oni u formi negativne kritike na račun drugih pojedinaca.“

Nakon prvostepene presude, tužilac je uložio žalbu Apelacionom sudu u Novom Sadu. Veće Apelacionog suda je preinačilo prvostepenu odluku Osnovnog suda, usvojivši zahtev za naknadu nematerijalne štete zbog duševnih bolova nastalih usled povrede časti i dosudivši iznos od 70.000 dinara na ime naknade štete. Apelacioni sud je smatrao da je pogrešan zaključak prvostepenog suda da navedeni izraženi stavovi nemaju takav pravni značaj da bi uživali sudsku zaštitu zbog namere tužene da se skrene pažnja javnosti da se zaštiti Nacionalni park Fruška gora kao prirodno i javno dobro. Po nalaženju Apelacionog suda, pogrešan je i zaključak prvostepenog suda da je tužilac javna ličnost u lokalnoj zajednici zahvaljujući uspešnosti poslovanja privrednih subjekata čiji je vlasnik ili suvlasnik. Izuzetno je zanimljiv stav Apelacionog suda koji je smatrao da je, pored svega navedenog u objavama, pojmove kapitalista i feudalac moguće posmatrati kao dokazivu činjeničnu tvrdnju, ali da pojam tajkun ima „posebno negativnu konotaciju kako sa subjektivnog, tako i sa objektivnog stanovišta, jer reč tajkun pretežno asocira na nepošten način sticanja bogatstva. Reč tajkun označava osobe koje su u vreme privatizacije i uvođenja tržišta kapitala stvorile bogatstvo i mrežu poslovnih veza, finansijske moćnike koji su se obogatili naglo, bez novca i rada, na sumnjiv način. Po nalaženju Suda, tužena nije pružila dokaze da postoji činjenični osnov na kom zasniva svoj vrednosni sud da je tužilac tajkun“.

Postupak je pravnosnažno okončan, ali je u toku postupak po vanrednom pravnom leku – reviziji koji je podnela tužena.

Iz činjeničnog stanja ukupnosti postupaka koji su vođeni protiv Dragane Arsić vidljivo je da se radi o SLAPP slučaju na osnovu sledećih kriterijuma:

- brojnost postupaka (pet tužbi i jedna krivična prijava koja je naknadno povučena);
- nesrazmerna društvena, finansijska i politička moć na strani tužioca, vlasnika velike kompanije i društveno-politički uticajne ličnosti, naspram Dragane Arsić, aktivistkinje;
- visina tužbenih zahteva, koji su nerazumno visoki i čije bi usvajanje dovelo u pitanje egzistenciju tužene.

III ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Evropski sud za ljudska prava smatra da „sloboda političke rasprave predstavlja samu srž demokratskog društva“. Ona se „ne odnosi samo na informacije ili ideje koje su poželjne, ili se smatraju neuvredljivim, već i na one koje (nedvosmisleno) vređaju, šokiraju i uznemiravaju. To su zahtevi pluralizma, tolerancije i slobode mišljenja, bez kojih nema demokratskog društva.“²² Ovaj standard slobode izražavanja, uspostavljen još davnih sedamdesetih godina prošlog veka, naišao je na veliki izazov u praksi domaćih sudova i suštinsko nerazumevanje svrhe slobode izražavanja kao osnovnog političkog prava u demokratskom društvu. Razvoj internet tehnologija i komunikacije doveo je do veće konfuzije u sudskoj praksi i izneo na videlo nerazumevanje ove garantije, ali i suštine ratifikovanih međunarodnih sporazuma, kao i njihovog mesta u domaćem pravnom poretku.

Kao što se iz izloženih slučajeva može videti, u praksi su veoma retki napadi na aktiviste i organizacije zbog korišćenja slobode izražavanja na internetu kao izolovani, pojedinačni slučajevi, odnosno postupci. Vrlo često ih prate i drugi postupci, koji su povezani ili s drugim objavama na internetu ili s konkretnim građanskim akcijama koje su se dogodile u fizičkom prostoru, poput javnih okupljanja, konferencija za štampu ili, u slučaju Novog Pazara, potpisivanja peticije za smenu direktora bolnice.

Odnosi moći su vrlo jasni čak i neukom posmatraču, a šikanozna namera ovih zahteva vidljiva kako iz njihovog umnožavanja tako i iz visoko i nerealno postavljenih zahteva za naknadu štete, koji mogu da ugroze rad organizacije ili egzistenciju pojedinca prema kome su usmereni.

Domaći pravni okvir nije spreman za ovakve postupke. Iako se u odbrani protiv SLAPP tužbi advokati pozivaju na zloupotrebu prava, sudovi retko pominju zloupotrebu u svojim presudama i sudska praksa je izuzetno siromašna u ovoj oblasti. Čak i kad bi prihvatili prigovor zloupotrebe prava, sudovi bi morali da sprovedu čitav postupak i da meritorno odluče o ovakvom prigovoru, što žrtvu SLAPP postupka ne spasava ulaganja ljudskih, finansijskih i društvenih resursa u odbrani od SLAPP postupaka.

Još jedna od karakteristika SLAPP postupaka u digitalnom prostoru Srbije jeste i to da tužioci, uprkos tome što postavljaju očigledno neosnovane zahteve, uspevaju u ovim postupcima zahvaljujući svojoj društvenoj, ekonomskoj i političkoj moći. Ovaj problem stavlja pod lupu pitanje nezavisnosti pravosuđa koje odlučuje i usvaja ovakve zahteve. Domaći sudovi su nesporni da se odupru pritiscima i nedovoljno

22 *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976. godina.

su obučeni da primene međunarodne standarde u nedostatku domaćih propisa, što rezultira alarmantnim brojem osuda aktivista na plaćanje naknade štete zbog korišćenja interneta kao sredstva za prenošenje poruke od javnog interesa. Karakteristično je i nerazumevanje pojma javne ličnosti i nivoa kritike koje javne ličnosti moraju da trpe na štetu tuženih.

Iako imamo primer dobre prakse Osnovnog suda u Novom Sadu, koji javni interes stavlja ispred privatnog interesa pojedinca, udaramo u zid Apelacionog suda, koji ne pravi jasnu razliku između vrednosnog suda i činjenične tvrdnje i čak meša ove pojmove, navodeći da stranka treba da iznese dokaz za svoj vrednosni sud.

Uz očigledno nerazumevanje zloupotrebe prava, pritisak koji ovakva zloupotreba postavlja pred one koji su čuvari javnog interesa, njihovu ugroženost i sve veće povlačenje i autocenzuru u društvu koje je i ovako medijski vrlo homogeno i ne dopušta probijanje drugačijih glasova, vidimo i odsustvo interesovanja da se ovakva praksa promeni.

Zbog svega navedenog, smatramo da je neophodno da svi zainteresovani subjekti, počev od predstavnika izvršne vlasti, pravosuđa, advokature, civilnog sektora, predstavnika medijskih kuća i novinara, kao i međunarodnih organizacija koje deluju na teritoriji Srbije, intenzivno rade na sledećim koracima za suzbijanje zloupotrebe prava i slobode izražavanja.

- Bez odlaganja prevesti na srpski jezik sve relevantne međunarodne pravne izvore koji se odnose na SLAPP postupke, a naročito Direktivu Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti lica koja učestvuju u javnim politikama od očigledno neosnovanih ili uvredljivih sudskih postupaka i Preporuku Saveta Evrope CM/REC (2024)2.
- Implementirati preporuku Komiteta ministara Saveta Evrope u pravni sistem Srbije, što podrazumeva prilagođavanje pravnog okvira usvajanjem mehanizama koji su detaljno opisani u preporuci, a koji bi omogućili rano odbacivanje tužbe, naknadu štete i izricanje sudskih penala za SLAPP postupke.
- Jasno definisati, u skladu s pomenutom preporukom, indikatore za SLAPP postupke.
- Sprovesti obuku sudija koja bi kao centralnu temu imala SLAPP postupke i neposrednu primenu ratifikovanih međunarodnih sporazuma, kao i praksu Evropskog suda za ljudska prava u pogledu slobode izražavanja.
- Detaljno pratiti primenu preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope i, u skladu s obavezama izloženim o preporuci o tome, izveštavati Komitet ministara, ali i domaću javnost.
- Aktivno raditi na podizanju svesti među predstavnicima pravosuđa i advokatima o problemu SLAPP postupaka.

